

BİBLİYOGRAFYA

[**Yusuf Hâs Hâcib**]: *Kutadgu bilig*. [Neşreden] Reşid Rahmeti Arat. İstanbul 1947 = T. D. K. yayınlarından, c. II. 29.

Barthold'un bir makalesinde kullandığı bir tabirle, «Müslüman Türklerin en eski edebî eseri olan» ve mahiyeti umumiyetle münevverler tarafından bilinen *Kutadgu bilig*, P. Jaubert'in 1825'te *Journal Asiatique*'de neşrettiği bir makaleden beri, ilim âleminde tanınmış ve türkoloji sahasında çalışan en büyük âlimlere tetkik mevzuu olmuştur. Hattâ W. Radloff, bu eseri neşretmek için, bugün temamiyle terkedilmiş bulunan Uygur yazısı için matbaa harfleri döktürmüştür (1891); onun daha sonra neşrettiği transkripsiyonundaki (1900 - 1901) yanlışları tashih etmek için Orhun âbidelerini okumuş olan meşhur W. Thomsen çok uzun bir makale yazmıştı (*Sur le système des consonnes dans la langue Ouigoure*. Keleti Szemle, c. II, 1901, s. 241 - 259). Tam bu sırada, O. Alberts, bu eseri felsefe bakımından tetkik ederek, Yusuf Hâs Hâcib'in İbn Sina'nın tesirinde kaldığını isbat etti veya isbata yakın bir kat'iyetle ortaya koydu. Mühim olmakla beraber burada tekrarına lüzum ve imkân olmayan diğer daha mahdut gayeli yazılardan sonra, Türk Dil Kurumu, bu eserin mevcut üç nüshasının (Viyanâ, Kahire ve Fergane nüshaları) faksimilelerini neşrettiği gibi, Viyanâ nüshasının başına eklenmiş 142 sahifelik bir giriş kısmında, eserin çok mufassal bir hülâsası ve nüshaların umumî mukabeleleri yapılmış, bu sahadaki tetkiklerin en mühimleri aynen tekrar neşredilmiş ve bir de bibliyografya ilâve edilmiştir (*Kutadgu Bilig*. *Tıpkıbasım, c. I: Viyanâ nüshası*, İstanbul 1942). Binaenaleyh *Kutadgu bilig*'in mevzuu, mahiyeti veya dili bakımından yapılacak tetkikler için mükemmel bir zemin hazırlanmıştı.

İşte bu Viyanâ nüshasının faksimilesinden beş, diğerlerinden dört sene sonra, yine Türk Dil Kurumu tarafından bastırılmış olan R. Arat'ın neşri çıkmıştır. Büyük bir sabır ve emek mahsulü olan bu neşirde esas meselelerin tetkikine girişmeden önce, unutulmuş bir noktaya temas etmeden geçemeyeceğiz. Bütün neşirlerde, eseri yazmış olan şahsın adını eserin kapağına koymak, âdet ve hatta bir mecburiyet olduğu halde bu âdet unutulmuştur. Onun için biz yukarıda eseri yazmış olan müellifin adını köşeli parantez içine almak suretiyle bunu hatırlatmış oluyoruz.

Neşir, bekleneneği gibi, bir önsözden sonra, iki kısımdır: I. Giriş kısmı, II. Metin. Giriş kısmında şu bölümler vardır: 1 - *Kutadgu bilig* ve Türklük bilgisi (Galiba türkoloji denilmek isteniyor) (s. 7 - 9), 2 - Kara-Hanlılar ve komşuları ile münasebetleri (s. 9 - 17), 3 - Kaşgar hükümdarı Hasan b. Süleyman (s. 17 - 18), 4 - Kara-Hanlılar devrinde yazılan eserler (s. 19 - 20), 5 - Yusuf Hâs Hâcib (s. 20 - 25), 6 - *Kutadgu bilig* (s. 25 - 28), 7 - *Kutadgu bilig*'in nüshaları (s. 28 - 32), 8 - *Kutadgu bilig*'in bugünkü nüshaları (s. 33-41), 9 - *Kutadgu bilig*'in faksimileleri (s. 41-42), 10 - *Kutadgu bilig*'in metin neşrine ait izahlar (s. 43-45), 11 - *Kutadgu bilig*'in tahlilî fihristi (s. 46-60).

İlk bakışta, 2. ve 4. bölümlerde *Kutadgu ölig* ile alâkadar olmak şartı ile, bu giriş kısmında beklenecek bütün hususların tetkik edilmiş olduğuna hükmedilebilir. Fakat vaziyet hiç te böyle değildir. Meselâ birinci bölümde, şimdiye kadar bu sahada yapılmış olan tetkiklerini ne gibi meseleleri hallettikleri, ne gibi meseleleri ortaya attıkları, burada bunların hangilerinin cevaplandırıldığı veya cevaplandırılmak istendiği gibi hususların bulunacağı zannolunurken, «*Kutadgu bilig* hâlâ el sürülmemiş bir âbide halinde durmaktadır» gibi bir cümle görüyoruz. S, 8'de *Kutadgu bilig* «bir kenarda unutulup kalmış» şeklinde tavsif edilmektedir. Üzerinde bu kadar çalışılmış, nüshalarının faksimileleri bile neşredilmiş bulunan ve hattâ lise ders kitaplarında yer alan bir eser, her halde bu şekilde tavsif edilmemeli idi.

Bunun hemen arkasından Kara-Hanlılar tarihinin meçhul kalmasından bahsediliyor. Her kesçe kâfi derecede mâlûm hususların tekrarından sonra, şöyle bir cümle geliyor: «Kara-Hanlıların ilk devirleri için mühim mâlûmat ihtiva ettiği bildirilen *Ebü'l-Fâzıl Mûhâmmêd b. Hûseyin Beçhâki* (aynen böyle!) (386-470 = 996-1078)'nin eserinden hâlâ istifade edecek durumda değiliz. Bu derecede karanlık kalan bir devir için ne kadar mühim olduğu kendiliginden anlaşılan bu eser ve vesikaların bugüne kadar tetkik dışında kalmış olmasının ilim adına izahı müşküldür». Evvelâ şunu söyleyelim: *Târîh-i Bahaki*'nin ne kadar mühim bir eser olduğu herkesçe mâlûmdur ve her yerde yazılıdır; bunu rivayet kabilinden kaydetmeğe lüzum yoktur. Sonra, bu eser evvela W. H. Morley tarafından, bundan üç çeyrek asır evvel bastırılmıştır: *The Târikh-i Bahaki, containing the life of Mas'ûd son of Sultan Mahmûd of Ghaznin. Being the 7 th, 8 th, 9 th part of the 6 th and 10 th volumes of the Târikh-i Âli Saboktakeen....* Calcutta 1861-1862. Az sonra B. Kazimirski tarafından çok mufassal ve fransızca olarak hülâsa edildi: *Menoutchehri,...*, Paris 1886-1887, s. 17-131. Bunu 1305 Tahran taş basması takip etmiştir. Ondan sonra, 1319 (galiba kısmen), 1324'te yine Tahran'da tam olarak ve indekâli matbaa harfleri ile neşredilmiştir. Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, bizzat nâşirin bahsettiği W. Barthold, *Turkestan down to the Mongol Invasion* adlı eserinde (Transl. by H. A. R. Gibb, London 1928, *G. M. N. S.*, No. 5, s. 22-24), onun gayet güzel bir tavsifini vermiş olduğu gibi, ondan kâfi derecede istifade etmiştir.

2. bahiste Kara-Hanlılar'ın tarihi, baştan sonuna kadar, galiba Barthold'a göre, hülâsa ediliyor. Orijinal kaynaklardan hiçbirine müracaat edemiyen ve yeni bir netice çıkarması, tabii olarak, mümkün olmayan böyle bir hülâsanın yazılması, buna rağmen, lâzımdı ve oldukça yerindedir. Tabiidir ki, böyle hülâsalar yapılırken asıl gaye, tetkik edilecek eser veya şahsiyetin meydana geldiği içtimâi veya siyasî veyahut kültürel muhiti tebaruz ettirmek, bu suretle onu daha kolay izah edilebilir bir hale getirmektir. Gaye bu olunca, böyle tarihî hülâsalar, ne zamandan başlatılırsa başlatılsın, mecburî olarak, o eser veya şahsiyetin meydana çıktığı zamana kadar devam ettirilebilir. Halbuki Prof. R. R. Arat, bu hülâsayı, Kara-Hanlılar devletinin inkırazına kadar (batıda: 610 = 1213, doğuda, galiba 607 = 1210-1211) devam ettiriyor. *Kutadgu bilig* 462 (=1069-1070)'de yazıldığına göre, ondan sonraki 145-148 senelik, yani tam bir buçuk asırlık vukuatı anlatmaktadır.

Bu hulâsanın şayan-ı dikkat olan ikinci bir hususiyeti de, naşirin, bilhassa Gaznelilerle Kara-Hanlılar arasındaki evlenmelere fazla ehemmiyet vermesidir. (Bunu bizzat naşir tebaruz ettiriyor, bk. s. 16); Prof. R. R. Arat bunlarla kültür mübadelelerini isbat etmek için bir imkân bulduğu iddiasındadır. Muhtelif hükümdar âileleri arasındaki evlenmelerin, en geniş manâda alınan kültür mübadeleleri bakımından ehemmiyeti inkâr edilemez. Fakat evlenmeler ile, bir devletten diğerine yüksek sınıftan bazı kimselerin gideceğini, bunların beraberlerinde bazı kültür eserleri götürebilecekleri ve bu suretle muhtelif kültür mübadeleleri vukua gelebileceği, elde müsbet vakıalar yokken — R. R. Arat, hiçbir vakıa zikretmiş değildir —, faraziye hududunu hiçbir zaman geçemeyecek olan bir düşünce tarzıdır, ve ancak, elde başka hiçbir müsbet delil yokken, böyle faraziyelere müracaat edilebilir. Halbuki, O. Alberts, daha 1901 senesinde, Yusuf Hâs Hâcib'in, doğrudan doğruya veya bilvasıta, İbn Sina'nın bir şakirdi olduğunu hemen kat'î delillerle iddia ve isbat etmiş, Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde (1926) *Kutadgu bilig*'in «Fars edebiyatının bariz tesiri altında vücuda geldiğini» söylemiştir. Bu âlimlerin fikirleri tahlil ve münakaşa edilmeden, yanlış oldukları gösterilmeden, yeni fikirlerin serdedilmesi de, doğru değildir.

Bu kısımda naşir, orijinal kaynaklara müracaat etmediği için, Barthold'daki yanlışları (meselâ B ö r i T i g i n meselesinde olduğu gibi) aynen devam ettirmiştir.

4. bölüm şu cümlelerle başlar: «Kara-Hanlılar devrinde Türklerin fikir ve san'at hayatları hakkında malûmat veren hiçbir esere sahip değiliz». Bundan sonra Kara-Hanlılar sahasında yazılmış ve Barthold'un bahsettiği meşhur üç eser, yine Barthold'un verdiği izahatın hulâsası ile, tekrar ediliyor. Acaba *Kutadgu bilig*, Kara-Hanlılar devrindeki fikir ve san'at hayatı hakkında bilgi vermez mi? Yine Barthold'un bahsettiği as-Sam'ânî'nin *Kitâb al-ansâb*'ına bakılırsa, bu sahadada yetişmiş pek çok âlimlerin isimleri görülür, fikrî faaliyet hakkında daha fazla bilgi toplanabilirdi. Fuad Köprülü de, bunu *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde yazmıştı (bk. s. 182).

Bu sahadaki umumî fikrî vaziyeti anlamak için, yeni İnan edebiyatının en büyük üstadı olan R ü d a k î'nin (ölm. 329 - 941) Semerkand'ın Rüdak kasabasında doğmuş olduğunu, yalnız Samarqandî nishesini taşıyan ve 300 - 450 h. yılları arasında, yani tam *Kutadgu bilig*'in yazıldığı senelere takaddüm eden zamanlarda yaşamış olan hiç olmazsa 100 âlimin isminin sayılabileceğini, daha kolay olarak, Brockelman'nın meşhur *Geschichte der arabischen Litteratur*'undan pek çok sayıda arapça eserler tesbit edilebileceğini söyleyelim.

Ya zamanımıza kadar gelmemiş veya *Kutadgu bilig*'den çok muahhar olduğu için bu mukaddimede zikredilmesine lüzum olmayan bu eserler, madem ki zikredilmiştir, onlar hakkında doğru izahat vermek lâzımdır. Halbuki naşir, meselâ şöyle diyor: «M u ğ a m m e d b. 'A l i'nin *Ağraza's-siyase fi 'ilmi'r-riyase*'si olup Me'sud b. 'A l i (488 - 490 = 1095 - 1097) için yazılmıştır. Bu eser (bk. Cod. Lugd., 904), Selçuklulardan S e n c e r (ölm. 552 = 1157) dahil, muhtelif hükümdarların hal tercümelelerinden, ekseriya fıkralar halinde, bahsetmektedir». Burada evvelâ bir tarih yanlış vardır: 490 = 1097'de ölmüş bir hükümdara ithaf

edilen bir eserde 552 = 1157'de, yani tam 60 yıl sonra ölmüş olan bir hükümdarın hal tercümesinin bulunamayacağı muhakkaktır. Bu eserden bir parçayı neşretmiş olan Barthold'un böyle bir hataya düşmesine ve Prof. R. R. Arat'ın da bu hatayı devam ettirmesine imkân tasavvur edilemez. Hakikat-i halde, bu eser Ma s'ūd b. 'Alī'ye değil Ma s'ūd b. Ḥasān'a ithaf edilmiştir ve bu zat 556 = 1160 - 1161'dan sonra tahtı çıkmıştır veya tahtını rakiplerinden kurtarabilmiştir. Eserin kendisine gelince, bu fıkralar halinde, muhtelif hükümdarların hal tercümelerinden bahsetmez, muhtelif hükümdarların hikmetli bir sözünü alarak onu şerh ve izah eder, bu münasebetle bazen tarihî mâlûmat da verir.

Bu ve bundan sonraki bölümler üzerinde daha fazla durulmayacaktır. Yalnız nüshaların tavsifine ait kısımdan (s. 26 - 37) şu cümleleri anlamak imkân-sızdır: «*Kutadgu bilig*'in ele geçen nüshaları arasında, en mühimmi olan Fergana nüshası hakkında, nüshayı bulan Fitret (aynen böyle yazılmıştır) *Mâ'arif ve okutguç* (Taşkent, 1925, II, 68-74; makalenin türkçesi için bk. *Türkiyat*, I, 1927, 344 - 347) mecmuasında, eser hakkında umumî mâlûmat... vermiş... bu nüshayı 1913 yılında Nemengân'da... görmüş olan Ahmed Zeki Velidî... de eserin ithaf kısmına ait bir başlık ile, metinde *Kutadgu bilig*'in ismi geçen kısımdan üç beyit nakletmekle iktifa etmiş... Nakledilen başlık ve beyitlerdeki farklar her halde dikkatsizlik eseri olacaktır ve bunların aynı nüsha olduğunu kabûl etmek mümkündür».

Bizce yukarıki cümlelerle vazih bir tezad vardır. Eğer Z. Velidî'nin gördüğü nüshanın Fitrat'ın bahsettiği nüsha olduğu kabûl ediliyorsa, bu nüshayı Fitrat değil, Zeki Velidî keşfetmiştir; ve binaenaleyh onun adını başa almak lâzım gelirdi; eğer öyle değilse, Zeki Velidî'nin gördüğü nüsha başka bir nüshadır ve her iki nüshanın aynı olduğu kabûl edilemez. Fakat bütün bu mantık ve muhakemeler boştur, çünkü ilim bu hususta kararını çoktan vermiştir: Barthold, bu hususta yazdığı bir yazıda, kâşifin Zeki Velidî olduğunu kabûl ettiği gibi, *Encyclopédie de l'Islam*'da da Brockelmann kâşifin Zeki Velidî olduğunu yazmıştır. Esasen bizzat Fitrat ta, kâşifin Zeki Velidî olduğunu söylemektedir.

**

Kutadgu bilig'in metin kısmına gelince, bu kısım Prof. R. R. Arat'ın asıl ihtisas sahası dahilindedir ve en çok itina burada gösterilmiştir. Naşirin metni okuma, anlatma ve transcription hususundaki yeni noktai nazarı burada bulunduğundan, bu yazıda en çok bu kısma yer vermek ve getirdiği yeni fikirleri münakaşa etmek icap ederdi. Fakat bu hususta fazla bir şey söyleyecek vaziyette değiliz. Çünkü naşir, metne ait dil meselelerini ileride neşredeceği bir kısımda tetkik edeceğini söylemektedir. Kanaatımıza göre, tamamen aksi bir yol takip etmek lâzım gelirdi. Çünkü evvelâ metin okunurken dayanılan esasların gösterilip izah edilmesi, doğruluklarının isbatı, sonra, ona göre, metnin neşri daha tabii olurdu. Binaenaleyh biz, naşirin fikirlerini izah etmesini bekliyerek, kanaatımıza göre, münakaşası bile yersiz sayılabilecek bir iki mesele hariç, eserin dil bakımından tetkikini bir tarafa bırakıp, yalnız böyle neşirlerde bulunması icap eden evsafın bu neşirde ne dereceye kadar bulunduğunu araştıracağız.

1. Müellifler eserlerini yazarlarken, ekseriya taksimatını evvelden tesbit edemiyorlar; eser bittikten sonra da buna kafi derecede ehemmiyet vermiyorlar. Müstensihler de, eserleri istinsah ederlerken, bazı söz başlarını, metinden saymıyarak, atlıyorlar, veyahut eser daha kolay anlaşılсын diye, asıl müellif nüshasında bulunmayan yeni söz başları ilâve ediyorlar. Nâşirler bu hususta olmuş bitmiş bir eser karşısındadırlar. Onların birinci vazifesi, nüshalarda bu hususta farklar varsa, onları müellifin düşündüğü şekilde bablara ayırmak, müellifin ne düşündüğü kestirilemezse, hiç olmazsa esere, çoğu zaman yapıldığı gibi, kolayca istifade ve anlaşılmasını mümkün kılacak bir taksimat yapmak ve bunu bir fihristte göstermektir.

Kutadgu bilig'de böyle bir fihrist yapılmıştır (s. 46-59, 13 sahife). Bu fihrist nüshalara uymadığı gibi, asıl gaye olan metnin anlaşılması bakımından da, kanaatimize göre, hiç bir fayda temin etmemektedir. Bu bakımdan nüshalarda bulunan hablar daha manalıdır, hiç olmazsa onlar aynen muhafaza edilmeli idi. Bundan başka bu tahlili fihristte pek çok yer tutan «falanın falana cevabı», «falanın falana sualı» gibi bir şey ifade etmeyen başlıklar yerine, hiç olmazsa belli başlılarında ne gibi sualler sorulduğunun ve cevapta ne gibi fikirler anlatıldığının ilâvesi faydalı olurdu.

2. Beyitlere numara verilirken, klasik metinlerde, dünyanın her tarafında, şimdiye kadar takip edilen usullere aykırı olarak, her beyitin yanına bir rakam konulmuş ve bu usul eserin sonuna kadar devam ettirilmiştir.

3. Nüshalara remizler verilirken, hiç bir şey ifade etmeyen *A, B, C* yerine, klâsik neşirlerde bu gibi hallerde zaten kabûl edilmiş bulunan usule göre, *M* (=Mısır), *F* (=Fergana), *H* (=Herat) rumuzları kullanılsa idi daha iyi olurdu. Yahut ilmî bir an'ane kurulması istenilerek, Dil Kurumu'nun Viyana nüshasının faksimilesini neşrederken kabûl ettiği (bk. s. 24. not 1), *V* (=Viyana nüshası =Herat falana sualı), *K* (=Mısır nüshası; bu rumuz daha mantıklıdır, çünkü Mısır nüshası Kahire'de bulunmaktadır), *F* (=Fergana nüshası) rumuzları kullanılabilirdi.

4. İstifade edilen nüshaların, müellifin kaleminden çıkmış asıl nüsha ile olan münasebetleri hiç münakaşa edilmemiştir. Yalnız önsözde «... Bütün bunlar bize bu nüshaların hiç birini esas kabûl etmek imkânını vermemektedir» (S. 3. başlarda) deniyor. Bu sözle metinde bilfiil görülen vaziyet arasında, bize tam bir tezad vardır. Meselâ, yalnız iki nüsha mevcut olduğu için daha kolay görülecek olan S. 26-29'daki varyantlar tetkik edilsin; görülecektir ki, doğru kabûl edilmiş olan varyantların hemen hepsi B nüshasından alınmıştır; diğer yerlerde de öyledir. Şu halde nâşir, tabii olarak, B nüshasını esas almıştır. Çünkü herhangi bir nüsha esas alındığı takdirde, onun yanlışlarının da kabûl edilerek esas metne alınması icap etmez.

5. Nâşir «metnin türkçe kısmı normalleştirilmiştir» diyor. Bugünkü ilim dilinde, bir metnin normalleştirilmesi, herhangi bir devrin doğru veya yanlış, önceden tesbit edilmiş bulunan hususiyetlerine göre yazılması, bununla alâkadar varyantların ayrıca gösterilmemesi demektir. Meselâ VII. asra ait yazmalara istinat ederek o veya daha evvelki bir devre ait farsca bir metni neşreden bir nâşir, meselâ yazıda ب، ز، ك، ش şeklinde görülen پ، ز، و، گ leri ك، ز، و، گ şeklinde

yazar ve bunlardan mütevellid farkları varyant şeklinde göstermez. Burada da nâşir metni normalleştirdiğini söylüyor, fakat meselâ esas olarak *yir* kabûl edildiği halde, diğer nüshada *yer* varsa bunu da varyant olarak kaydetmektedir. Dikkat edilirse. varyantların çokluğu sırf bundan ileri gelmektedir (Krş. meselâ S. 26, *birsü, bersü, birtı, berti* (iki defa); *ajun, acun* (bütün kitapta, yüzlerce defa); *esirdin, esertin* ilâh . . .). Bu gibi hallerde doğru ve normal olarak kabul edilen şeklin bir defa başta söylenmesi, bunlardan ileri gelen farkların varyant olarak gösterilmemesi daha doğru olurdu kanaatindeyiz. Ancak, nüsha kendi içerisinde ittiradsızlık gösteriyorsa, gayri muttarit olan şeklin notta gösterilmesi daha tabiidir.

6. Nâşir, ilim için, dil tarihi için ehemmiyetli olsun olmasın nüshaların bütün hususiyetlerini göstermek istemektedir. Teferruata boğulmaktan ibaret olan bu usulün tehlikelerinden kurtulduğunu kimse iddia edemez. Burada da netice aynı olmuştur: Eldeki faksimilelerle bir kaç sahifenin mukabelesi bunu isbat etmeğe kâfi gelebilir. Meselâ S. 24, beyit 64: *Yıpar* kelimesi *A*'da *ıpar*, *B* ve *C* nüshalarında *yıpar* imiş; halbuki *B* nüshasında açıkça نپار gibi bir kelime vardır. Aynı mısradaki *kitip*, nâşirin transkripsiyonuna göre, yazma nüshalarda كتيب olmalıdır; halbuki *B* nüshasında كتيب dir. Aynı sahife, beyit 65: *irinçig* kelimesinin altında *renc* bulunduğu yazılı; halbuki burada Arap harfleri ile yalnız ع (belki غ) vardır. İlh... ilh.. Bu gibi yanlışların, nâşirin şiddetle tenkit ettiği (Bk. Giriş kısmı, s. 41 v. d.) faksimile yanlışlarından daha mühim olduğu şüphesizdir. Çünkü her faksimileyi okuyan veya kullanan, teknik sebeplerle, bazı kusurları olabileceğini evvelden bilir ve fikren ona karşı hazırlıklı bulunabilir. Halbuki bir neşirde hiç t. öyle değildir.

7. Varyantlar kaydedilirken takip edilen usul, ilmi neşirleri okumağa alışmış olanlar için, çok şaşırtıcıdır.

* *

Neşirde, dil bakımından, yalnız şu iki meseleye temas edilecektir :

1. S. 36 başlık, *Uzrin*. Nâşir yabancı kelimelerde, metnin geniş bir okuyucu zümresi tarafından istifadesini kolaylaştırmak (!) için, bugünkü Türklerin telaffuzunu esas aldığını söylüyor (s. 43). Bugün bu kelime özür veya özr değil de *uzr* telaffuz edilmiş olsa, acaba yanına gelen ek neden ince saitelidir ? Bunun gibi, meselâ beyit 391'de *acizlikim* Eger ikinci hece hakikaten ince ise, *acizligim* olmalı idi. Metinde açıkça ü harfi bulunduğuna göre, bunun böyle yazılması ile, istenilen fayda hakikaten temin edilmiş olacak mıdır ? Beyit 394 : *aşır* ve beyit 397 : *mü'minüğü* ilh . . .

2. Nida edatını nâşir *ay* okumaktadır, halbuki bunu *i* okumak lâzımdır. *Kutadgu bilig*'in vezni mâiûmdur. Bu edat ile başlayan mısralar hariç, bütün eserde kapalı hece ile başlamış bir tek mısra gösterilemez. (Tabii saite ile başlayan bir kelimenin evvelinde bulunan kapalı hece, arüz icap ettiriyorsa, hemen açılacağından, bunlar kapalı sayılamaz). Halbuki meselâ b-yit 89, 91 (ikişer defa), 108, 109, 115'te ve daha yüzlerce defa, bu edat yalnız, vezin icabı, açık olması zarurî olan yerlerde kullanılmıştır. Vezne hâkim olduğu bütün eseri ile meydana bulunan Yusuf Hâs Hâcib'in böyle bir hata yapmasına imkân tasavvur edi-

lemez. Bu kelime Arap harfleri ile olan nüshalarda ع şeklinde yazılmaktadır. Anadolu kadar Arap yazı sistemine riayet etmeyen Türkistan sahalarından zaten böyle bir imlâ beklenirdi. Eskî Anadolu metinleri yazmalarında ise, açıkça bir kesreli elife tesadüf edilmektedir ki, bu nida edatının *i* olduğunu isbat etmeğe kâfidir. Kanatımıza göre, nâşir *Kutadgu bilig* yazmalarında, hattâ ha-ekeli olarak *ay* veya *ey* edatına tesadüf etse idi, yukarıda izah edilen sebepler dolayısı ile ve Yusuf Hâs Hâcib'in vezinsiz şiir yazamıyacağını düşünerek onu bu şekilde tashih etmesi icap ederdi.

AHMED ATEŞ

Ahmed Ateş: Burdur — Antalya ve havalisi kütüphanelerinde bulunan türkçe, arapça ve farsça bazı mühim eserler. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt II, Sayı 3-4 (31 Mayıs 1948), s. 171-191, 1 res.

Bizde, gerek İstanbul ve gerekse Türkiyenin diğer şehirlerindeki kütüphanelerde bulunan kıymetli ve nâdir yazmaların, ilmin bütün icablarına uygun olarak tedkiki çıkırını açanların başında, hiç şüphesiz İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap ve Fars filolojisi doçenti Ahmed Ateş gelir. Şimdiye kadar yaptığı kıymetli araştırmalarla Arap, Fars ve Türk filolojisi bakımından olduğu kadar kültür tarihi bakımından da önemli birçok malzemeyi ortaya koyan, bunların bir kısmını örnek olacak bir tarzda işleyen¹ Sayın Ahmed Ateş, son defa yukarıda adını kaydettiğimiz yazıyı yayınladı.

Bu yazı, I. *Türkçe eserler* (S. 171-180), II. *Farsça eserler* (S. 180-186) ve III. *Arapça eserler* (186-191) başlığı altında üç kısma ayrılmakta ve bu üç kısımda 18 yazma tedkik edilerek 11'i türkçe, 5'i farsça, 7'si de arapça olmak üzere 23 eser hakkında bilgi verilmektedir.

B. Ahmed Ateş, ele aldığı yazmaların, 1947 yazında yapılan bir tedkik seyahati esnasında Antalya'da Tekeli-oğlu Kütüphânesi'ndeki 584, Elmalı'da Halkevi Kütüphânesi'ndeki 700 ve Burdur'da Vakıf ve Halkevi Kütüphânesi'ndeki 1500 yazma arasından seçildiğini söyledikten sonra «çok mahdud olan seyahat müddetinin bu kadar yazmayı ayrı ayrı görüp mühimlerini tesbit etmek, asıl üzerinde durulması icabedenleri ayırmak için ancak kâfi geldiğini» bildiriyor. Bu yazıyı yayınlamaktaki maksadının da «esaslı tedkiklere girişmek değil, mühim olan eserleri tanıtmaktan ve yeni araştırmalara zemin hazırlamaktan ibaret» olduğunu sözlerine ilâve ediyor.

Biz, aşağıda bu eserleri ayrı ayrı ele alarak, bazı noktalarda B. Ahmed Ateş'in verdiği izahatı tamamlamağa çalışacak ve bunlarla ilgili bir kaç meseleye temas edeceğiz.

¹ Msl. Muhammed b. 'Alî az-Zahîrî as-Samarqandî: *Sindbad-nâme*, Arapça *Sindbad-nâme* ile birlikte mukaddime ve hâşiyelerle neşreden: Ahmed Ateş. İstanbul: 1948, Millî Eğitim Basımevi. (VIII, 104, 1-1, 418 S.). 80 = İstanbul Üniversitesi yayınlarından Nr. 343. Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü neşriyatı. Müdür: Prof. Dr. H. Ritter.